

*Janek Musek*  
**GENERALNI  
FAKTOR  
OSEBNOSTI  
IN NOVA  
STRUKTURNA  
TEORIJA  
OSEBNOSTI**

*11-34*

UNIVERZA V LJUBLJANI  
FILOZOFSKA FAKULTETA  
ODDELEK ZA PSIHOLOGIJO  
AŠKERČEVA 2  
SI-1000 LJUBLJANA

**::POVZETEK**

STRUKTURALNI MODELI SO ŽE desetletja v ospredju psihologije osebnosti. Šele v najnovjšem času so se pojavili raziskovalni izsledki, ki kažejo na obstoj in pomen generalnega faktorja osebnosti (GFO, Veliki eden), kar v pomembni meri spreminja doslej veljavne hierarhične modele osebnostne strukture. Ta študija pregledno prikazuje raziskovalne rezultate, ki kažejo na naravo, psihološko vsebino ter kulturne in bioevolucijske vidike generalnega faktorja osebnosti, na njegove povezave z drugimi pomembnimi nekognitivnimi psihološkimi spremenljivkami in na njegovo vlogo ter pomen v strukturalni hierarhiji dimenzij osebnosti. Ta hierarhija zajema več ravni generalnosti, končuje pa se z generalnim faktorjem osebnosti na samem vrhu (model piramidne strukture osebnosti).

**Ključne besede:** Osebnost, struktura osebnosti, temeljne dimenzije osebnosti, pet velikih, velika dva, veliki eden, generalni faktor osebnosti (GFO)

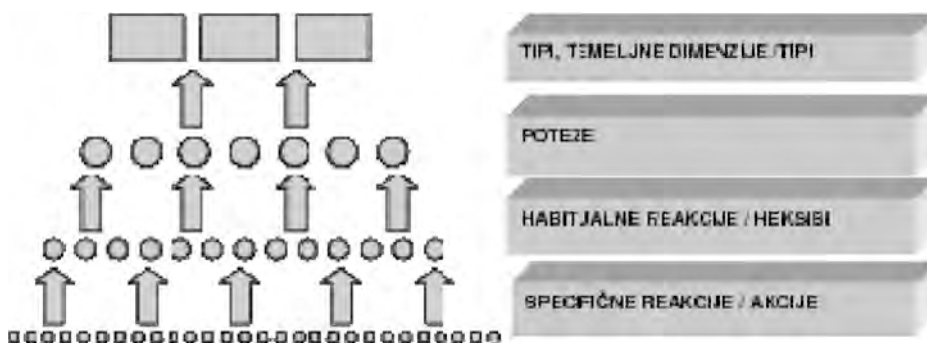
**ABSTRACT***GENERAL FACTOR OF PERSONALITY AND NEW STRUCTURAL THEORY OF PERSONALITY*

*Structural models are in the focus of personality psychology already for decades. Yet only recently, the empirical psychological research yielded the results that convincingly show the existence and importance of the General Factor of Personality (GFP, the Big One). Consequently, the existent hierarchical models of personality structure should be modified to the essential extent. This study reviews the research results, which demonstrate the nature, psychological content and the cultural and bioevolutionary roots of GFP, the correlations between GFP and other significant non-cognitive psychological variables and the role and importance of GFP in the structural hierarchy of personality dimensions. This hierarchy contains several levels of generality with the GFP at the apex (the pyramidal model of personality structure).*

*Keywords: Personality, personality structure, basic dimensions of personality, Big Five, Big Two, Big One, General Factor of Personality (GFP)*

## ::1. HIERARHIČNA STRUKTURA OSEBNOSTI

Velik del znanstvenega raziskovanja osebnosti je usmerjen k odkrivanju najkompleksnejših in najbolj informativnih osebnostnih lastnosti, to pa so poteze in dimenzije osebnosti in med njimi še prav posebej temeljne dimenzije osebnosti. To je po pričakovanju vodilo k iskanju dimenzij, ki naj bi zapolnjevale najvišjo raven hierarhičnega modela osebnostnih lastnosti (glej Sliko 1) in ki naj bi dajale največ informacije o osebnosti in medosebnih razlikah. Tako so se oblikovali številni hierarhični modeli osebnostne strukture, med katerimi so najpomembnejši modeli Cattella (Cattell, 1950, 1957, 1965; Cattell, Eber & Tatsuoka, 1987), Eysencka (Eysenck, 1947, 1952, 1970, 1986, 1991, 1992), petfaktorski model (Costa & McCrae, 1992a,b,c; John, 1990; Goldberg, 1990; McCrae & Costa, 1998) in cirkumpleksni model (Wiggins, 1979).



Slika 1: Hierarhični model osebnostnih lastnosti (strukture osebnosti; modificirano po Eysenck, 1952 in Guilford, 1959). Model razporeja osebnostni prostor spremenljivk na več ravneh generalnosti od najbolj specifičnih osebnostnih lastnosti do temeljnih dimenzij osebnosti. Več razlage je v besedilu.

### ::1.1. Hierarhični model osebnostnih lastnosti

Na področju raziskovanja osebnostnih lastnosti se je uveljavil hierarhični model, ki sta ga vzporedno oblikovala Eysenck (1952, 1970) in Guilford (1959). Kot je razvidno iz Slike 1, obsega model štiri ravni osebnostnega prostora, ki si sledijo v zaporedju njihove kompleksnosti oziroma generalnosti. Na najnižji ravni so zelo specifične osebnostne značilnosti (nivo specifičnih reakcij po Eysencku in nivo specifičnih akcij po Guilfordu). Te pogosto korelirajo med seboj, tako da lahko s pomočjo multivariatnih analiz izločimo njihove skupne imenovalce. To so latentne dimenzije, ki predstavljajo že bolj kompleksne in generalne osebnostne značilnosti: habitualne reakcije po Eysencku in heksise po Guilfordu. Podobno lahko na podlagi njihovih korelacij dobimo

še splošnejše značilnosti in tako pridemo do relativno manjšega števila zelo kompleksnih in informativnih osebnostnih potez. Tudi med njimi so še lahko korelacije, latentne dimenzije, ki pojasnjujejo korelacije med potezami pa so že tiste najbolj iskane in najmanj številne veledimenzije osebnosti. Eysenck jih je označil najprej kot osebnostne tipe, ki pa jih je pojmoval dimenzionalno in nato kot temeljne dimenzije osebnosti. Med njimi ni več korelacij. Prav to je po Eysencku tudi eden od glavnih kriterijev odločanja, kaj je temeljna dimenzija osebnosti in kaj ni. Če imamo opraviti z dimenzijami, ki so tako generalne in informativne, kolikor se le da in če so povrh še neodvisne druga od druge (nekorelirane), potem gre za temeljne dimenzije osebnosti. In kot bomo videli v nadaljevanju, je vprašanje, katere so temeljne dimenzije osebnosti in koliko jih je, še vedno zelo odprto.

Odkrivanje osebnostnih potez in temeljnih dimenzij osebnosti je izjemno pomembno zato, ker se v njih skriva večji del informacije o celotnem konativnem prostoru osebnosti, torej o tistem delu osebnosti, ki se povezuje s tradicionalnima področjema osebnosti, temperamentom in značajem. Osebnostne dimenzije višjega reda, torej generalnejše dimenzije, namreč vsebujejo v sebi združeno, korelirano informacijo množice nižjerednih lastnosti. V njih je zajeta skupna varianca bolj specifičnih lastnosti. To pomeni, da lahko majhno število potez in temeljnih dimenzij zajame denimo 50 do 70 odstotkov variance desetin in stotin bolj specifičnih potez. Skratka, poteze in temeljne dimenzije nam dajejo skoncentrirano informacijo o osebnosti in medosebnih razlikah. Zato je njihovo odkrivanje ključnega pomena za psihologijo osebnosti, zlasti za področje odkrivanja strukture osebnosti. Ob tem prodiranju v osebnostni prostor nas bodo najprej zanimale konativne dimenzije osebnosti, pozneje pa bomo obravnavali tudi osebnostni svet kognicije in kognitivnih sposobnosti.

Metodološko nam to odkrivanje skritih dimenzij osebnosti omogoča uporaba multivariatnih analiz kot so faktorska analiza, multidimenzionalno skaliranje (facetna analiza), klastrska analiza in druge. Zelo se je uveljavila faktorska analiza, tako da lahko prevladujoče strukturne teorije in modele osebnosti mirno označimo tudi z izrazom faktorski modeli, kot jih na drugi strani, izhajajoč iz njihovih ciljev, lahko označimo za potezne in dimenzionalne modele osebnosti. Namen multivariatnih metod je prav ugotavljanje strukture raziskovanih spremenljivk. Pri tem nas pogosto zanimajo latentne dimenzije, ki jih lahko matematično izluščimo iz že znanih odnosov med spremenljivkami in nam lahko bistveno pregledneje predočijo osebnostni univerzum. Prav tako pa nas pogosto zanima tudi klasifikacija ali taksonomija raziskovanih spremenljivk. V nadaljevanju bomo skušali priti do ugotovitev, ki nam razkrivajo tako latentne dimenzije kot taksonomsko strukturiranost osebnostnih značilnosti.

## ::1.2 Strukturni modeli osebnosti

Angleški psiholog, pripadnik znane londonske šole (sicer večji del življenja deloval v ZDA), Raymond B. Cattell je opravil s sodelavci verjetno najobsežnejše raziskave osebnosti. Celotno področje osebnosti je razdelil na tri velika področja. Prvo področje tvorijo značilnosti temperamenta in značaja, kjer je Cattell s pomočjo faktorskih analiz in drugih multivariatnih metod ugotavljal ti. stilistične poteze. To je področje osebnosti v ožjem pomenu besede in sodi v tematiko tega poglavja. Drugo področje je področje sposobnosti in tretje področje je področje naše motivacije oziroma področje ti. dinamičnih potez (ti dve področji bomo obravnavali v naslednjih poglavjih). Podatke o stilističnih potezah je Cattell pridobil s pomočjo treh virov: s pomočjo pridevniških "biografskih" opisov (life records ali L-podatki), s pomočjo vprašalnikov osebnosti (Q podatki) in s pomočjo objektivnih mer ali testov (T podatki). Podobno kot Eysenck in Guilford je tudi Cattell predpostavil hierarhijo osebnostnega prostora, v kateri ločuje množico specifičnih površinskih potez, na podlagi katerih lahko s faktorsko analizo ugotovimo manjše število izvornih potez. Izvirne poteze so tiste, ki tvorijo podlago opaženim, manifestnim potezam oziroma skupini ("sindromu") površinskih potez (Cattell, 1950). Faktorske analize osebnostnih podatkov so pokazale šestnajst latentnih dimenzij, ki jih lahko interpretiramo kot izvirne poteze osebnosti. Ker med izvornimi primarnimi faktorji še vedno obstajajo korelacije, je s faktorsko analizo drugega reda možno ugotoviti višjeredne sekundarne faktorske dimenzije, torej še bolj splošne dimenzije osebnosti. Te sekundarne dimenzije lahko približno vzporejamo z Eysenckovimi temeljnimi dimenzijami osebnosti in z dimenzijami petfaktorskega modela. Drugi veliki predstavnik londonske šole, angleški psiholog nemškega rodu, Hans Eysenck, je prav tako s pomočjo faktorskih analiz odkril na vrhu hierarhije osebnostnega prostora tri velike dimenzije: ekstravertnost (E), nevroticizem (N) in psihoticizem (P). Označil jih je kot temeljne dimenzije osebnosti, saj po njegovem mnenju ne korelirajo med seboj, tako da nad njimi ne moremo pričakovati še kake kompleksnejše superdimenzije. V zadnjih desetletjih se je v psihologiji osebnosti vse bolj uveljavljal petfaktorski model osebnosti, ki je postal prevladujoč model osebnostne strukture. Petfaktorski model izhaja iz leksične tradicije raziskovanja osebnosti (Digman, 1990; Goldberg, 1981, 1990; John, 1990; McCrae & Costa, 1987, 1998) in iz implicitne strukture osebnosti (Norman, 1963). Kot kaže njegova oznaka, obstaja po tem modelu pet glavnih dimenzij osebnosti ali, kot jih radi imenujejo, pet velikih: ekstravertnost, prijetnost, vestnost, nevroticizem in odprtost. Že doslej smo jih večkrat omenjali in o petfaktorskem modelu bomo spregovorili podrobneje v naslednjem razdelku.

## **::2 PETFAKTORSKI MODEL OSEBNOSTI**

Pri oblikovanju petfaktorskega modela osebnosti so raziskovalci sprva pojmovali pet velikih kot temeljne, najbolj parsimonične in medsebojno neodvisne dimenzije osebnosti (Costa & McCrae, 1992a, 1992b, 1995; Goldberg & Rosolack, 1994; Wiggins & Trapnell, 1997). Zato seveda niso videli pravih razlogov za iskanje nadrednih dimenzij v osebnostnem prostoru nad petimi velikimi. Poleg tega so verjetno prav zato v faktorskih analizah vprašalniških postavk, iz katerih naj bi ekstrahirali pet velikih, uporabljali pravokotne metode rotacije faktorjev, najpogosteje seveda Varimax algoritem. Tako so seveda logično dobivali komponente ali faktorje, ki ne korelirajo, so torej neodvisni drug od drugega. Spomnimo se, da je tudi Eysenck v okviru trifaktorskega modela temeljnih dimenzij osebnosti vztrajal pri predpostavki, da med temi dimenzijami ni korelacij in je prav tako po pravilu uporabljal ortogonalne rotacije. Pa vendar se je celo v primeru pravokotno rotiranih faktorjev izkazalo, da se pojavijo korelacije med faktorskimi vrednostmi in da mere petih velikih, konstruirane na osnovi teh faktorjev, korelirajo med seboj (Becker, 1999; Costa & McCrae, 1992a,b,c; Digman, 1997). Korelacije med petimi velikimi so bile tudi kronski dokaz za vse, ki so ugovarjali trditvi, da pet velikih pomeni res najbolj temeljne in parsimonične dimenzije osebnosti (Block, 1995; Eysenck, 1991, 1992).

### **::2.1 Nadredni faktorji petih velikih**

Danes je splošno sprejeto, da obstajajo bistvene in včasih kar krepke korelacije med petimi velikimi. Te so še toliko večje, če dobljene mere in lestvice petih velikih temeljijo na poševnokotno rotiranih latentnih dimenzijah (Becker, 1999, 2002; Block, 1995; Digman, 1997; John & Srivastava, 1999; John, Angleitner & Ostendorf, 1988; Ostendorf & Angleitner, 1994; Wiggins & Trapnell, 1996). Digman (1997) je analiziral korelacije med petimi velikimi iz 14 reprezentativnih raziskav, v katerih so se pojavljali vzorci različnih narodnosti in velikosti, različne mere petih velikih in različne metode ocenjevanja. Korelacije med petimi velikimi so se gibale med -0,48 in 0,71 (povprečna korelacija 0,26). Podobno poročajo tudi drugi avtorji (DeYoung, Peterson & Higgins, 2001; Mount et al., 2005; Musek, 2007; Saucier & Goldberg, 2003; Stankov, 2005). In to neizogibno vodi k zaključku, da pet velikih še ne pomeni zadnje besede v raziskovanju strukture osebnosti. Odgovor na vprašanje, kaj je nad petimi velikimi, se nenadoma zaplete. Namesto preprostega "nič" je postali upravičeno iskanje faktorjev višjega reda ali metapotez tudi v okviru petfaktorskega modela (Digman, 1997; Becker, 1999).

## ::2.2 Velika dva

Od pionirskega dela Digmana (1997) dalje dajejo faktorske analize korelacij petih velikih po pravilu dva faktorja višjega reda, ki ju označujemo kot velika dva (Big Two). Obe superdimenziji osebnosti sta bili prepričljivo prikazani v Digmanovi metaanalizi in sta bili pozneje večkrat ponovno ugotovljeni v drugih študijah (DeYoung, Peterson & Higgins, 2001; Mount et al., 2005; Musek, 2007; Rushton, Bons & Hur, 2008, Rushton & Irwing, 2008). Prva superdimenzija, ki jo je Digman preprosto imenoval alfa faktor, nasiča med petimi velikimi prijetnost, vestnost in emocionalno stabilnost (torej nevroticizem z obrnjenim predznakom), druga dimenzija, beta faktor, pa se povezuje predvsem z ekstravertnostjo in odprtostjo. DeYoung in sod. (2001) so obe dimenziji označili drugače. Prvo so imenovali stabilnost, drugo pa plastičnost. Zakaj tako? Gre namreč za to, kakšna je narava dveh velikih, kakšen je njun psihološki pomen. Po Digmanovem mnenju zajema alfa faktor socialno zaželeno nasproti socialno nezaželenim vidikom petih velikih in ga lahko tolmačimo kot rezultanto socialnega razvoja osebnosti, torej procesa socializacije. Po drugi strani pa je beta faktor široka dimenzija, ki temelji na procesu osebnostne rasti nasproti osebnostnemu omejevanju oziroma ožjenju. Velika dva naj bi torej bila produkt procesov socializacije in osebnostne rasti.

DeYoung in sod. (2001) pa menijo, da imata velika dva poleg tudi substancialen psihološki pomen. Po njihovem mnenju nista zgolj produkt razvojnih procesov, ampak imata določno psihološko vsebino, ki odraža globlje dispozicijske temelje. Stabilnost in plastičnost sta široki temeljni tendenci ali dimenziji osebnosti. Temeljita na korelacijah med petimi velikimi, ki so vsi po vrsti v pomembni meri dedljivi in se povrh vsega pojavijo zelo zgodaj v življenju posameznika (Bouchard, 1994; Bouchard & Loehlin, 2001; Bouchard in sod., 1990; Jang, Livesley & Vernon, 1996; Jang, McCrae, Angleitner, Riemann, & Livesley, 1998). DeYoung in sod. (2001) pa gredo še korak naprej in skušajo ugotoviti, kaj bi lahko bila nevrofiziološka podlaga velikih dveh. Po njihovi oceni bi lahko bila stabilnost povezana z delovanjem ascendentnega rostralnega serotonergičnega sistema, plastičnost pa z delovanjem centralnega dopaminergičnega sistema. Gre torej za povezavo stabilnosti z delovanjem neurotransmitterja serotonina in plastičnosti z delovanjem neurotransmitterja dopamina. Ni odveč pripomba, da se zdijo domnevane povezave utemeljene, saj serotonin dokazano lahko povežemo z negativnim čustvovanjem, ki je značilno za dimenzijo stabilnosti nasproti labilnosti in tudi dopamin s pozitivnim čustvovanjem, ki je povezano z ekstravertnostjo in odkritostjo. DeYoung in sod. (2001) pa so raziskali še nekaj, namreč kako se velika dva povezujeta

s konformnostjo (konformizmom). Ugotavljajo, da so mere konformizma v pozitivni korelaciji s stabilnostjo in v negativni korelaciji s plastičnostjo.

### **::3 GENERALNI FAKTOR OSEBNOSTI (GFO): VELIKI EDEN**

Še posebno pomembno je dejstvo, da velika dva korelirata tudi med seboj. DeYoung in sod. (2001) so dobili pozitivne korelacije v obsegu od 0,18 do 0,28 pri dveh različnih vzorcih. In to kljub temu, da so bile faktorske vrednosti stabilnosti in plastičnosti pridobljene s faktorsko analizo, ki je uporabljala Varimax rotacijo. Če pa uporabimo poševnokotne rotacije, pa se korelacije med obema superdimenzijama povečajo na obseg med 0,20 do 0,48 (Musek, 2007). Zelo pomembne korelacije med velikima dvema navajajo tudi v drugih študijah (Rushton & Irwing, 2008; Rushton in sod., 2008). In to nas seveda vodi naravnost k vprašanju, ali morda raziskovalci v sto letih proučevanja strukture osebnosti niso spregledali nečesa zelo pomembnega: generalnega faktorja osebnosti.

#### **::3.1 Historiat ideje o GFO**

Na področju kognitivnih sposobnosti že več kot sto let dominira ideja, da obstaja njihov skupni imenovalec, generalni faktor inteligentnosti ali g-faktor (Spearman, 1904, 1923, 1927). Uveljavilo se je prepričanje, da bodo tisti, ki dobro rešujejo ene intelektualne naloge ali teste, dobro reševali tudi druge. Naši rezultati pri reševanju intelektualnih problemov korelirajo med seboj. V nasprotju s splošno uveljavljenim prepričanjem, da je na področju inteligentnosti mogoče govoriti o generalnem faktorju, se je na konativnem področju osebnosti uveljavilo prepričanje, da obstaja več kot ena sama temeljna dimenzija. Tako najdemo na vrhu hierarhije osebnostnih dimenzij manjše število veledimenzij, ki naj bi bile nekorelirane, torej neodvisne druga od druge. Raziskovalni modeli in teorije se razlikujejo v oceni, koliko je teh dimenzij, tri (Eysenck, 1952, 1991), pet (petfaktorski model), dve (Digman, 1997) ali celo 16 (Cattell, 1950, 1965). Možnosti, da bi lahko obstajal generalni faktor osebnosti, vse do nedavnega ogromna večina raziskovalcev osebnosti ni resno jemala. Vendar je nekaj izjem. Že v prvih desetletjih 20. stoletja se je v samih začetkih tradicije multivariatnega raziskovanja osebnosti pojavila ideja o ti. "w-faktorju" (will power factor, Webb, 1915; glej tudi Spearman, 1927). Webbove ideje pa so bodisi utonile v pozabo, ali pa so jih kratkomalo odpravili kot poskus, ki ne vodi v pravo smer. Veliko desetletij pozneje, leta 1997, so Hofstee in sodelavci (2001, glej tudi Hofstee, Ten Berge & Hendriks, 1998) ponovno razmišljali o generalnem "p-faktorju" (personality factor) in "primordialnem enem" ("the



Primordial One”; Hofstee, 2003, p. 249). Naslednja pomembna smer raziskovanja izhaja iz uporabe sociobioloških spoznanj, konkretno iz problematike diferencialnih evolucijskih strategij, kot jih predpostavlja oče biosociologije Wilson (1975). Raziskovalci so namreč povezali to problematiko z razvojem in oblikovanjem človekovih potez v okviru ti. K-teorije (Figueredo et al., 2004, 2007; Rushton, 1985, 1995; Rushton et al., 2008). Vse do leta 2007 pa ni bilo empirične raziskave, ki bi se v celoti posvetila problemu generalnega faktorja osebnosti.

### **::3.2 Indikacije GFO v raziskovalnih podatkih**

Prav v zadnjem času pa se je nakopičilo vse več pomembnega in prepričljivega dokaznega gradiva, ki kaže na obstojanje generalnega faktorja osebnosti. To velja vsaj za območje petfaktorskega modela osebnosti, verjetno pa tudi širše. Semantične in leksične študije že kar nekaj časa indicirajo delovanje močnega faktorja vrednotenja (evaluacije). Ta predstavlja skupno, evaluativno osnovo pomenske vsebine pridevnikov, med njimi tudi tistih, ki označujejo osebnostne lastnosti. Osgood je s sodelavci že v petdesetih letih 20. stoletja ugotavljal skupno dimenzijo evaluacije kot najgeneralnejšo dimenzijo konotativnega pomena (Osgood, May & Miron, 1975; Osgood, Suci & Tannenbaum, 1957). Močan prvi faktor pa so po pravilu ugotavljali tudi raziskovalci leksičnega gradiva pri proučevanju korelacij med pridevniškimi oznakami osebnosti ali podobnimi leksičnimi enotami (Ashton, Lee, & Goldberg, 2004; Boies, Lee, Ashton, Pascal, & Nicol, 2001; Di Blas & Forzi, 1999; Goldberg & Somer, 2000; Saucier & Goldberg, 2003; Saucier et al., 2005). Toda tudi kar zadeva standardne vprašalniške podatke, je signifikantno kovariiranje med petimi velikimi prej pravilo kot izjema (Costa & McCrae, 1992c; Digman, 1997; Markon, Krueger & Watson, 2005; Mount et al., 2005; Musek, 2007; Saucier & Goldberg, 2003; Stankov, 2005). Tako pet velikih kot dva velika korelirajo med seboj. To kovariiranje se spremeni v pravo množico pozitivnih korelacij (positive manifold) med petimi velikimi s pogojem, da preobrnemo vrednosti nevroticizma, ki običajno negativno korelira z ostalimi dimenzijami v petfaktorskem modelu. Pri tem zasledimo celo značilne vzorce korelacij, namreč stabilne (strateške) korelacije med dvema skupinama petih velikih. Na eni strani se značilno pojavljajo korelacije med nevroticizmom, vestnostjo in prijetnostjo, na drugi strani korelacije med ekstravertnostjo in odprtostjo. Ekstravertnost pa skoraj po pravilu korelira tudi s prvo omenjeno trojko. Seveda so korelacije nevroticizma z ostalimi petimi velikimi po pravilu negativne. V skupni analizi mer osebnosti in sposobnosti je Stankov (2005) ugotavljal približno enako visok odstotek pojasnjene variance tako pri skupnem faktorju

osebnosti (Personality g) kot pri skupnem faktorju kognitivnih sposobnosti (Cognitive g). Povprečna korelacija med osebnostnimi dimenzijami (0,28) je bila celo višja od povprečne korelacije med merami sposobnosti (0,23). Naj ob tem še posebej poudarim, da je povprečna korelacija med petimi velikimi pri 14 študijah, kjer je Digman (1997) ugotavljal prisotnost velikih dveh, prav takšnega velikostnega reda, namreč 0,26.

Lahko se vprašamo, če korelacijske matrice petih velikih ne indicirajo enofaktorske solucije nadrednih faktorjev celo bolj kot pa dvofaktorsko solucijo. Ta zaključek še dodatno potrjuje podatek, da tudi velika dva bistveno korelirata med seboj, če ju določimo na osnovi poševnokotnih rotacij. Tako postane vprašanje generalnega faktorja osebnosti zelo smiselno in čas je, da se njegovo obstoj empirično razjasni. Zanimivo je, da je Goldberg (1993) že pred časom zapisal, da "razen evalvacije nad petimi velikimi ni ničesar". Čeprav je s tem želel predvsem poudariti bazičnost petih velikih, je najti v njegovi formulaciji svojevrsten namig na obstoj generalnega faktorja. Saucier in Goldberg (2003) sta deset let pozneje ponovno pokazala na obstoj skupnega faktorja petih velikih in sta ga v skladu s povedanim tolmačila kot faktor evalvacije, saj naj bi združeval pozitivne, socialno zaželeno osebnostne poteze nasproti negativnim in socialno manj zaželenim. Vendar nobena od navedenih študij ni bila izvedena z izrecnim namenom, da bi potrdila obstoj generalnega faktorja osebnosti.

#### **::4 TEORETSKI MODEL GFO IN PIRAMIDNE STRUKTURE OSEBNOSTI**

V moji nedavni raziskavi se prvokrat pojavlja generalni faktor osebnosti (tudi GFO ali Veliki eden) neposredno kot osrednji in glavni cilj raziskovanja (Musek, 2007). V tej raziskavi sem uporabil eksploratorne in konfirmatorne faktorske analize petfaktorskega gradiva (postavke, facete in lestvice petih velikih) pri treh različnih vzorcih (301, 185 in 285 oseb) in pri različnih vprašalnikih osebnosti (BFI, IPIP-300 in BFO; podrobnosti instrumentarija v Musek, 2007). V vseh primerih se je pokazalo, da so korelacije med petimi velikimi tolikšne, da indicirajo faktorsko analitični pristop (Tabela 1). Izkazalo se je tudi, da so klasični kazalci ekstrakcije faktorjev priporočali v večini primerov bolj enofaktorsko kot dvofaktorsko solucijo za izločanje faktorjev višjega reda. Opravljene eksploratorne in konfirmatorne faktorske analize so izločile zelo močan prvi faktor, ki ga lahko v vseh primerih interpretiramo kot generalni faktor osebnosti, torej GFO ali veliki eden (Slika 2). Z njim so bile po pravilu nasičene vse velike dimenzije osebnosti (zlasti nevroticizem, vestnost in ekstravertnost, še najmanj pa odprtost). Psihološko vsebino GFO lahko defi-

niramo kot visoko nasproti nizki emocionalni stabilnosti (narobe obrnjenemu nevroticizmu), prijetnosti, vestnosti, ekstravertnosti in odprtosti. Prav tako pa so faktorske analize potrdile tudi obstoj velikih dveh, torej stabilnosti ali alfa faktorja in plastičnosti ali beta faktorja. V skladu z rezultati te študije lahko korenito spremenimo dosedanje poglede na osebnostno strukturo. Na njenem vrhu se namreč pojavi ena sama veledimenzija osebnosti, tako da imamo tudi na konativnem področju osebnosti opravka z značilno piramidno hierarhično strukturo (glej Sliko 3). Seveda se pojavlja veliko vprašanje, kakšna je narava GFO. Zelo verjetno se zdi, da gre za silno temeljno osebnostno dispozicijo, ki integrira najbolj splošne nekognitivne dimenzije osebnosti. Raziskovalni rezultati so tudi pokazali, da se GFO močno povezuje s psihičnim blagostanjem in zadovoljstvom z življenjem (zlasti z negativnim in pozitivnim afektom), samospoštovanjem, s temeljnimi dimenzijami emocij in motivacije, vsekakor pa tudi s socialno zaželenostjo. Vse to kaže, da ima GFO globoke biološke korenine, tako evolucijske in genetske, kot nefrofiziološke.

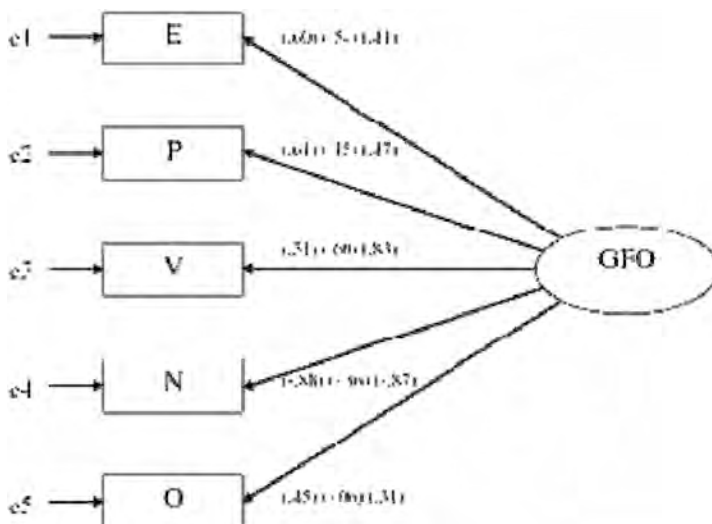
*Tabela 1: Dokaj značilen primer korelacij med petimi velikimi (po Musek, 2007).*

	E	P	V	N	O
E	-	.34**	.34**	-.53**	.44**
P		-	.31**	-.54**	.29**
V			-	-.44**	.21**
N				-	-.29**
O					-

\*\* pomebnost korelacije na ravni  $p < 0,01$

Od pionirskega poskusa (Musek, 2007) dalje so obstoj GFO potrdile tudi druge raziskave (Ashton, Lee & Goldberg, 2009; Bäckström, Björklund & Larsson, 2009; Lachman in sod., 2008; Musek, 2008, 2009, 2010; Rocke & Lachman, 2008; Rushton, 2009; Rushton in sod., 2008, 2009; Rushton & Irwing, 2008, 2009; Saucier, 2009; Schermer & Vernon, 2010; Veselka, Schermer, Petrides & Vernon, 2009). V teh raziskavah so bili uporabljeni različni vzorci, zato se zdi, da je GFO zelo robusten in da ga lahko pričakujemo pri vseh pomembnejših segmentih populacije, kjer se pojavljajo normalne medosebne razlike.

Prav najnovejše raziskave kažejo, da najdemo nadredne faktorje osebnosti, primerljive z velikim enim in velikima dvema tudi pri nekaterih drugih modelih osebnosti. Rushton in Irwing (2008b) sta preverjala piramidno strukturo osebnosti na treh obsežnih sklopih podatkov, na Comreyevih

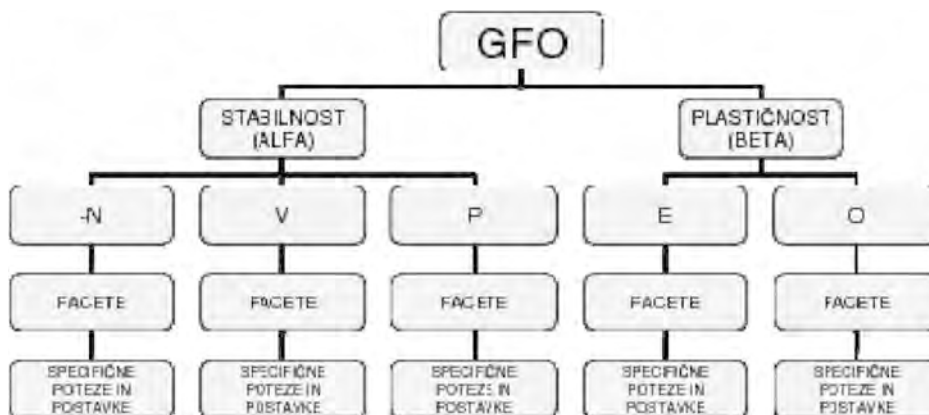


Slika 2: Model enofaktorske konfirmatorne analize petih velikih pri treh različnih vzorcih in treh različnih merah petih velikih (po Musek, 2007). Prikazane so standardizirane vrednosti za pet velikih (E=ekstravertnost, P=prijetnost, V=vestnost, N=nevroticizem, O=odprtost). Vrednosti standardiziranih koeficientov si sledijo v oklepajih zaporedno za prvi, drugi in tretji vzorec). Oznake e1 do e5 pomenijo varianco napake. Model je z majhnimi teoretično utemeljenimi modifikacijami (pričakovane korelacije med napakami variance zaradi semantičnih podobnosti postavk in njihove socialne zaželenosti) dobro sprejemljiv. V vseh modificiranih modelih je hi kvadrat nepomemben (kar pomeni, da se dobljeni podatki ne razlikujejo pomembno od teoretičnega modela) in drugi indeksi ustreznosti modela to potrjujejo.

osebnostnih lestvic CPS (Comrey Personality Scales; meri 8 osebnostnih dimenzij), na Minnesotskem multifazičnem osebnostnem inventoriju MMPI (Minnesota Multiphasic Personality Inventory II; meri vsa najpomembnejša področja psihičnih in osebnostnih motenj) in na Multikulturnem vprašalniku osebnosti MCPQ (meri pet dimenzij multikulturne usmerjenosti). V vseh primerih so bili podatki dobljeni na velikih vzorcih. Ugotovila sta, da se v vseh primerih pojavlja GFO na vrhu osebnostne hierarhije. To pa pomeni, da sega posplošljivost GFO po vsej verjetnost daleč onkraj strogega petfaktorskega modela.

Na drugem mestu (Musek, 2009) sem analiziral podatke za vprašalnik MPQ na velikem reprezentativnem vzorcu ameriške populacije MIDUS II (Ryff in sod., 2007) in jih primerjal s podatki GFO, ki je bil dobljen na istem vzorcu iz petih velikih faktorjev osebnosti. Aplikacija faktorjske analize za podatke 10 lestvic MPQ je primerna ( $\kappa_{MO} = 0,744$  in visoko signifikanten Bartlettov test

sferičnosti), kriteriji ekstrakcije pa ponujajo tri faktorje z močno izstopajočim prvim faktorjem. Prvi faktor pojasnjuje 42 odstotkov variance desetih lestvic MPQ in visoko nasiča vse lestvice razen dveh (odtujenost in tradicionalnost). Njegova korelacija z generalnim faktorjem petih velikih, dobljenim na istem vzorcu 3876 oseb je tudi visoka, 0,66. Odnos med faktorskimi točkami lestvic petih velikih in lestvic MPQ jasno kaže, da večina tistih oseb, ki imajo visoko izražen GFO, dobiva tudi visoke vrednosti pri generalnem faktorju MPQ in obratno. Vsekakor imata oba generalna faktorja mnogo skupnega (med drugim 44 odstotkov skupne variance).



*Slika 3: Strukturna hierarhija osebnostnih lastnosti. Razteza se od specifičnih lastnosti (npr. lastnosti, ki so zajete v vprašalniških postavkah) do enega same generalne dimenzije osebnosti, GFO na vrhu hierarhije. Pet velikih tvori raven primarnih potez, velika dva (stabilnost in plastičnost) in GFO pa so zaporedne dimenzije višjega reda.*

## ::5 UNIVERZALNOST IN NARAVA GFO

### ::5.1 Medkulturna stabilnost GFO

Veliko je razlogov, zaradi katerih bi pričakovali medkulturno stabilnost in univerzalnost GFO in s tem tudi univerzalno veljavnost piramidne strukture osebnosti. Kot kažejo raziskave v okviru petfaktorskega modela osebnosti, je pet velikih dimenzij osebnosti prisotnih v skoraj vseh nacionalnih in kulturnih okoljih, kjer so to ugotavljali (McCrae & Costa, 1998). Logično bi potem to pričakovali tudi za njihov skupni imenovalec, GFO. Še toliko bolj, ker gre za superdimenzijo, ki jih upravičeno vsaj hipotetično pripisujemo evolucijsko osnovo in ima dokazano krepko stopnjo dedljivosti (Musek, 2007; Rushton in sod., 2008). Številne raziskave, v katerih so proučevali nadredno strukturo

petih velikih (Digman, 1997; Rushton & Irwing, 2008), so zajele tudi vzorce in udeležence iz različnih kultur.

V zelo obsežni mednarodni raziskavi, ki je vključila 17837 oseb iz 56 držav, so Schmitt, Allik, McCrae, Benet-Martinez in sodelavci (2007) ugotovili povprečne vrednosti za pet velikih v vseh okoljih, med drugim tudi iz Slovenije (med številnimi soavtorji študije sta tudi Velko S. Rus in Agata Zupančič). Uporabili so že večkrat omenjeni vprašalnik BFI (John, Donahue & Kentle, 1991), ki smo ga uporabljali tudi pri nas, zato so podatki še toliko bolj primerljivi. Avtorji seveda niso ugotavljali prisotnosti faktorjev višjega reda, saj med drugim sploh niso še mogli vedeti za GFO. Zato pa lahko sedaj to naredimo namesti njih. Povsem korektno lahko koreliramo podatke za vseh 56 nacionalnih vzorcev in nato opravimo faktorsko analizo med državami prav tako, kot če bi šlo za posameznike. Izsledki takšne analize bi morali imeti veliko medkulturno veljavnost, saj gre za povprečja relativno velikih vzorcev iz reprezentativnega števila držav sodobnega sveta. Če bi se izkazalo, da obstajajo med petimi velikimi tudi na ravni nacionalnih vzorcev korelacije, ki bi jih lahko pojasnili z delovanjem nadrednih faktorjev osebnosti, bi bil to par excellence dokaz ne le za obstoj, temveč tudi za medkulturno stabilnosti in univerzalnost GFO in drugih nadrednih dimenzij petih velikih.

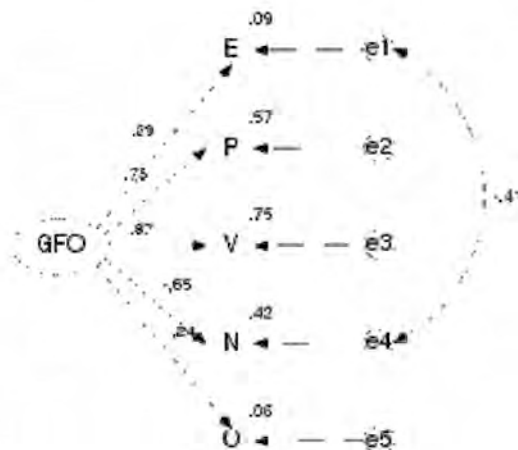
Ustreznost faktorizacije agregiranih podatkov za 56 nacionalnih vzorcev, ki so objavljeni v navedeni študiji (Schmitt in sod., 2007), je sprejemljiva. Koeficient KMO je 0,655, Bartlettov test sferičnosti pa je tudi visoko signifikanten (hi kvadrat = 74.04926, pri 10 stopnjah svobode in  $p < 0,001$ ). Kriteriji ekstrakcije enoznačno sugerirajo ekstrakcijo samo enega faktorja. Drugi faktorji ne sežejo preko lastne vrednosti 1 in noben od njih ni zanesljivejši od slučajno generiranega faktorja istega reda. Kljub temu smo se odločili tako za enofaktorsko kot dvofaktorsko solucijo, saj smo želeli poleg GFO tudi potrditev velikih dveh, stabilnosti in plastičnosti. Uporabili smo metodo glavnih komponent (PC) in poševnokotno rotacijo Promax pri dvofaktorski soluciji. Resnično kažejo agregirani podatki te velike medkulturne in mednacionalne raziskave na prisotnost transkulturno stabilnega, univerzalnega GFO. Cronbachov alfa koeficient za pet velikih znaša 0,73, McDonaldov hierarhični omega koeficient pa 0,61. Izločeni faktor pri enofaktorski soluciji pojasnjuje 49 odstotkov celotne variance, pri dvofaktorski soluciji pa pojasnita izločena faktorja 70 odstotkov variance. Tabela 2 prikazuje nasičenja petih velikih z GFO in za primerjavo tudi nasičenja z dvema komponentama, ki smo ju izločili z dvofaktorsko solucijo, da bi ugotovili morebitno prisotnost velikih dveh na medkulturnem nivoju. Ta nasičenja petih velikih z GFO so profilirana zelo podobno kot smo to ugotavljali tudi v naših izvornih študijah (Musek, 2007).

Tabela 2: Nasičenja petih velikih z nadrednimi faktorji osebnosti pri 56 nacionalnih vzorcih.

	1 faktor	2 faktorja	
Pet velikih	GFO	Stabilnost	Plastičnost
E	0.59	0.20	0.66
A	0.79	0.84	-0.03
C	0.82	0.90	-0.08
N	-0.81	-0.81	-0.04
O	0.41	-0.15	0.91

Konfirmatorna faktorska analiza s pomočjo algoritma AMOS nam prav tako potrjuje ustreznost enofaktorske solucije za podatke 56 nacij. Izsledki konfirmatorne faktorske analize so prikazani na Sliki 4. Če upoštevamo modifikacijo, ki zadeva teoretično utemeljeno korelacijo med varianco napake pri ekstravertnosti ( $e_1$ ) in napako variance pri nevroticizmu ( $e_4$ ), kažejo prav vsi izračunani indikatorji ustreznosti na sprejemljivost modela. Iz standardiziranih koeficientov, ki kažejo povezanost GFO z vsakim od petih velikih, lahko sodimo, da je v medkulturnem merilu GFO bistveno močnejše zastopan s stabilnostjo kot s plastičnostjo. Standardizirani koeficienti so bistveno višji

Konfirmatorna faktorska analiza  
 Enofaktorska solucija - generalni faktor osebnosti  
 Chi-square = 5.942  
 df = 4  
 p = .204  
 GFI = .961; AGFI = .854; NFI = .923; TLI = .928; CFI = .971; RMSEA = .094



Slika 4: Rezultati konfirmatorne analize GFO pri podatkih za 56 nacij.

pri dimenzijah, ki reprezentirajo stabilnost, torej vestnost (V - 0,87), prijetnost (P - 0,75) in nevroticizem (N - 0,65), kakor pa pri dimenzijah, ki reprezentirata plastičnost, torej ekstravertnost (E - 0,29) in odprtost (O - 0,24).

Na podlagi naših analiz podatkov velike medkulturne študije Schmitta in sod. (2007) in drugih raziskav je jasno, da lahko o GFO govorimo kot o medkulturno stabilni superdimenziji osebnosti. To je seveda tudi v skladu s pričakovanji. GFO naj bi bil evolucijsko oblikovan, je genetsko determiniran in bilo bi skrajno nenavadno, če ne bi bil tudi transkulturno stabilen. Vse kaže, da lahko na transkulturno stabilni ravni potrdimo tudi obstoj velikih dveh, stabilnosti in plastičnosti in zelo verjetno je tudi, da je stabilnost močnejše zastopana v GFO kot plastičnost. Naš piramidni model osebnostne strukture (glej Sliko 3) ima torej po vsej verjetnosti univerzalno veljavnost, najdemo ga v vseh kulturah in obdobjih.

## **::5.2 Psihološka vsebina GFO in povezave GFO z drugimi spremenljivkami**

Najbrž je vprašanje psihološke vsebine generalnega faktorja osebnosti še bolj kompleksno in pereče, kot je psihološka vsebina velikih dveh ali petih velikih. Z lahkoto npr. pojmujeemo smisel ocene, da je nekdo višje kot drugi na g-faktorju inteligentnosti, a kaj naj pomeni, da je višje na g-faktorju osebnosti? Pa vendar najdemo kar nekaj odgovorov na to vprašanje. Vse kaže, da GFO integrira socialno zaželeno vidike petih velikih in se torej povezuje s stopnjo socialne zaželenosti in prilagojenosti (McCrae in Costa, 1983; Saucier in Goldberg, 2003). V tem pogledu si lahko GFO predstavljamo kot bipolarni konstrukt, ki povezuje emocionalno stabilnost, prijetnost, vestnost, ekstravertnost in odprtost na eni strani nasproti nevroticizmu, neprijetnosti, nevestnosti, introvertnosti in zaprtosti na drugi strani.

Vendar je morda še bolj pomembno, da v tem psihološkem profilu najdemo tudi povezave z drugimi temeljnimi dimenzijami, predvsem z emocionalnostjo, motivacijo, psihičnim blagostanjem in samopodobo oziroma samospoštovanjem. Visoke vrednosti GFO dejansko korelirajo z nizkim negativnim afektom, višjim pozitivnim afektom, motivacijo približevanja, višjim zadovoljstvom z življenjem in samospoštovanjem, nizke vrednosti pa se povezujejo z višjim negativnim afektom, nižjim pozitivnim afektom, motivacijo izogibanja in nižjim zadovoljstvom z življenjem ter samospoštovanjem (Musek, 2007).

Ugotovljene zakonitosti pri povezovanju GFO z različnimi pomembnimi življenjskimi področji nam, prvič, jasno kažejo, da je GFO zelo pomemben del naše psihološke in osebnostne stvarnosti in, drugič, da ima prav gotovo še kako določno psihološko vsebino, ki jo na kratko upravičeno opredeljujemo kot splošno osebnostno prilagojenost. GFO se nepogrešljivo povezuje



ne le z drugimi (podrednimi) dimenzijami in potezami osebnosti, temveč tudi s samopodobo, samospoštovanjem, shemami jaza in spolnimi shemami ter njihovimi diskrepancami in seveda tudi s temeljnimi dimenzijami naše emocionalnosti, psihičnega blagostanja in psihičnega zdravja (Musek, 2010). Lahko bi povzeli takole: kdor ima višji GFO, lahko v povprečju pričakuje boljše samopodobo, višje samospoštovanje, višjo stopnjo pozitivnih maskulinih (in v manjši meri tudi pozitivnih femininih) potez, manj diskrepance med idealnim, realnim in moralnim jazom, več prvin neodvisnega kot odvisnega jaza ter višjo stopnjo psihičnega blagostanja in zdravja (manj anksioznosti, depresivnosti in osamljenosti).

Korelacij med petimi velikimi in močnega prvega faktorja, ki ga iz njih dobimo, torej ni več mogoče zanikati (Costa & McCrae, 1992c; Digman, 1997; Markon, Krueger & Watson, 2005; Mount et al., 2005; Musek, 2007; Rushton, Bons & Hur, 2008, Rushton & Irwing, 2008), kljub temu pa je slej ko prej zelo umestno vprašanje, na čem temeljijo te korelacije: so morda posledica slogov odgovarjanja (npr. socialne zaželenosti) in raznih drugih artefaktov, ali pa posledica genuinih, dispozicijsko določenih povezav med petimi velikimi in potemtakem odraz prave temeljne dimenzije osebnosti z maksimalnim obsegom.

### **::5.3 GFO kot mera splošne osebnostne prilagojenosti**

Obstaja več dejavnikov, ki povečujejo velikost korelacij med petimi velikimi. Med njimi so npr. že večkrat omenjeni semantična podobnost postavk, socialna zaželenost in pretvarjanje ali namerno lažiranje osebnostnih potez in še kakih drugi artefakti metodološke narave. Toda na drugi strani je prav gotovo nekaj razlogov, zaradi katerih upravičeno domnevamo, da so dejanske korelacije med temeljnimi dimenzijami osebnosti celo večje, kot jih danes ugotavljamo. Glavni razlog, da korelacije niso večje, je že dejstvo, da so raziskovalci predpostavljali in želeli, da bi bile temeljne dimenzije osebnosti čim bolj neodvisne med seboj. Ne le, da so se zaradi tega po nepotrebnem omejevali na ortogonalne rotacije faktorjev, ki seveda proizvajajo neodvisne dimenzije (a še to ne vselej, kot smo videli), povrh vsega so pogosto izločali postavke, ki so nasičene z več dimenzijami. Tako se je umetno zniževala stopnja korelacije med petimi velikimi in drugimi temeljnimi dimenzijami osebnosti. Poleg tega je treba poudariti, da socialna zaželenost nikakor ni nujno zgolj nebidigatrebni artefakt odgovarjanja na osebnostne vprašalnike. Če imajo osebnostne poteze evolucijski izvor in ozadje (in vse kaže, da je tako), potem so določene oblike obnašanja tudi po svoji dejanski vsebini nujno bolj zaželeno od drugih. Zaželeno oblike obnašanja s tem pridobijo

substanco (Costa & McCrae, 1995), psihološko vsebino in prenehajo biti artefakt. Ali je potlej na večkrat slišano vprašanje “kaj vendar je generalni faktor osebnosti, kako bi ga na kratko opisali z eno, dvema besedama” mogoče odgovoriti preprosto, da gre za mero splošne osebnostne prilagojenosti? To ni samo moja domneva, posledica logičnega sklepanja, na to stališče se postavljajo tudi drugi raziskovalci (Lachman in sod., 2008). Seveda pa je psihološka vsebina generalnega faktorja osebnosti ob tej posplošitvi tudi veliko bolj kompleksna. Kaže se kot že omenjeni bipolarni konstrukt, ki ga definiramo s petimi velikimi (visoka nasproti nizki emocionalni stabilnosti, prijetnosti, vestnosti, ekstravertnosti in odprtosti) in velikima dvema (visoka nasproti nizki stabilnost in plastičnost).

#### **::5.4 Bioevlucijski, genetski in nevroznanstveni vidik GFO**

Morda nam določne odgovore na vprašanja narave GFO lahko olajšajo raziskave, ki jih je zanimalo, ali je za človeka resnično značilna evlucijska strategija K, kot to predpostavlja sociobiološka teorija (r-K-teorija, Wilson, 1975). Gre za strategijo, ki je usmerjena v majhno število potomstva z intenzivno in prolongirano nego, v nasprotju z alternativno strategijo, kjer gre za veliko število potomstva a nizko stopnjo nege, varnosti in zaščite. Raziskovalci namreč menijo, da je posledica strategije K evlucijsko pridobljena korelacija med pomembnimi osebnostnimi lastnostmi in sposobnostmi (Figueredo et al., 2004, 2007; Rushton, 1985; Rushton et al., 2008). Kot meni Rushton (1985), ustvarjajo evlucijski pritiski kovariacijo med temeljnimi osebnostnimi potezami in pomembnimi področji človekovega obnašanja kot so altruizem, inteligentnost, slogi navezovanja, reprodukcijske strategije, rast, dolgoživost in rodnost. Rezultanta tega je lahko zelo generalna skupna dimenzije, ki na ravni petfaktorskega modela vključuje GFO. Prav pred kratkim je Rushton s sodelavci (2008) potrdil obstoj GFO, podobno pa kažejo tudi druge študije (Lachman in sod., 2008; Rushton & Irwing, 2008, 2009). Gre za GFO, ki je praktično identičen z velikim enim, kot sem ga identificiral v prej omenjeni študiji (Musek, 2007). Še več, Rushton in sod. (2008) so ugotovili tudi visoko stopnjo dedljivosti GFO (0,82) in v tej zvezi zaključujejo: “podatki dvojčkov kažejo, da se GFO oblikuje zgodaj in je približno 50 odstotno pod vplivom neadditivnega (dominantnega) genetskega delovanja in 50 odstotno pod vplivom individualnega, nedeljenega okoljskega delovanja”. To je doslej najbolj jasna potrditev hipotetično predvidene dedljivosti GFO (Musek, 2007), vendar ni presenetljiva. Če je vseh pet velikih dokazano dedljivih, potem lahko pričakujemo, da bo njihov skupni imenovalc, GFO še bolj. Genetski vpliv se mora seveda pokazati na nevrofiziološki ravni, delovati mora na nevro-

transmitterske sisteme, ki so tvorijo nevrofiziološko podlago petih velikih in posledično tvorijo nevrofiziološko podlago GFO. Hipotetično bi lahko morda domnevali (Musek, 2007), da obstaja mehanizem, ki do neke mere povezuje delovanje ascendentnega rostralnega serotonergičnega sistema (povezava z nevroticizmom in stabilnostjo) ter centralnega dopaminergičnega sistema (povezava z ekstravertnostjo, odprtostjo oziroma plastičnostjo). Morda je ta povezava posredovana preko delovanja struktur v frontalnem (prefrontalnem) delu možganov, ki skrbijo za socialno prilagojeno delovanje (glej tudi Rushton in sod., 2008).

Torej lahko GFO ali velikega enega razumemo kot izid evlucijskih procesov, ki povzročajo kovariacijo med osebnostnimi potezami in njihovimi genetskimi in nevrofiziološkimi temelji (Musek, 2007). Ti procesi so prav lahko vključeni v r-K evlucijsko strategijo reprodukcije (Figueredo et al., 2004, 2007; Rushton, 1985; Rushton et al., 2008; Wilson, 1975). Vse to se ujema z opažanji, da je GFO krepko dedljiv (Rushton in sod., 2008) in medkulturno stabilen (Musek, 2008). A GFO je tudi močno povezan z merami dobrega počutja, psihičnega blagostanja, samospoštovanja in psihičnega zdravja in manj z merami socialne zaželenosti (Musek, 2007, 2008). Seveda pa moramo pričakovati korelacijo s socialno zaželenostjo, če je GFO evlucijsko oblikovana superdimenzija. Tako torej ni prav verjetno, da bi lahko osebnostne dimenzija najvišjega reda kot sta velika dva in veliki eden pripisovali zgolj socialni zaželenosti in drugim slogom odgovarjanja, semantičnim faktorjem ter morebitnim metodološkim in drugim artefaktom.

## ::6 ZAKLJUČKI

Navedeni raziskovalni izsledki kažejo strukturo osebnostnih dimenzij v prenovljeni luči. Bistvena novost je prelom z doslej skoraj dogmatsko razširjenim prepričanjem, da na nekognitivnem področju osebnosti ni ene same, temveč večje število med seboj neodvisnih temeljnih dimenzij osebnosti. Prepričljive empirično utemeljene ugotovitve namreč kažejo na obstoj generalnega faktorja osebnosti, ki je umeščen na samem vrhu strukturne hierarhije osebnosti. Tako si lahko hierarhično strukturo osebnostnih lastnosti predstavljamo ne kot "prisekano" temveč kot pravo piramido z GFO na čelu.

GFO se povezuje z nizom pomembnih psiholoških spremenljivk kot so dimenzije emocionalnosti, motivacije, psihičnega blagostanja, samopodobe, samospoštovanja, spolnih shem in številne druge. Zelo verjetno se povezuje tudi z generalnimi dimenzijami socialne zaželenosti in evaluativnega afektivnega pomena. To govori o psihološki vsebini GFO, ki jo lahko označimo kot splošno osebnostno prilagojenost. GFO je medkulturno stabilen in ima

po vsej verjetnosti tudi globoke biološke korenine, evlucijske, genetske in nevrofiziološke.

Zaradi velike in zgoščene informacije o osebnosti in medosebnih razlikah, ki jo GFO nosi v sebi, lahko s pomočjo modela GFO učinkovito integriramo številne najpomembnejše strukturne in druge modele osebnosti ter njihove povezave s temeljnimi bioevolucijskimi in kulturnimi aspekti, tako kot je prikazano na Tabeli 3.

*Tabela 3: Ujemanje GFO z dimenzijami osebnosti, emocionalnosti, motivacije, jaza, psihičnega blagostanja, kulture in z biološkimi vidiki.*

	Visok GFO	Nizek GFO
Pet velikih	-N, P, V, E, (O)	N, -P, -V, -E, (-O)
Dva velika	Visoka stabilnost (alfa faktor) in plastičnost (beta faktor)	Nizka stabilnost (alfa faktor) in plastičnost (beta faktor)
Eysenck (Trije veliki)	-N, -P, E	N, P, -E
Cattell	Eksvija, integracija	Invija, anksioznost
Wiggins	Ljubezen, status	Sovražnost, podrejenost
Cloninger	Iskanje novosti, odvisnost od nagrade	Izogibanje škodi
Zuckerman	Sociabilnost, iskanje stimulacije	Nevroticizem, sovražnost
Depue & Collins	Ekstravertnost	Nevroticizem
Emocionalnost	Visok pozitivni in nizek negativni afekt	Nizek pozitivni in visok negativni afekt
Motivacija	Visoka motivacija približevanja vedenjska aktivacija (BAS) občutljivost na nagrade visoka agentska in afiliativna težnja	Nizka motivacija približevanja visoka vedenjska inhibicija (BIS) neobčutljivost na nagrade nizka agentska in afiliativna težnja
Jaz, samopodoba	Visoko samospoštovanje	Nizko samospoštovanje
Psihično blagostanje	Zadovoljstvo z življenjem, optimizem	Nezadovoljstvo, pesimizem
Kultura	Dobra socializacija in osebna rast Pozitivni vidiki kolektivismu in individualizmu	Slabša socializacija in osebna stagnacija Negativni vidiki kolektivismu in individualizmu
Biološki vidiki	Evolucijsko ozadje, dedljivost, nevrofiziološki korelati	

## :7 LITERATURA

- Ashton, M. C., Lee, K., & Goldberg, R. L. (2004). A Hierarchical Analysis of 1,710 English Personality-Descriptive Adjectives. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 87, No. 5, 707-721.
- Ashton, M. C., Lee, K., Goldberg, L. R. et al. (2009). Higher Order Factors of Personality: Do They Exist? *Personality and Social Psychology Review*, 13, 2, 79-91.
- Bäckström, M., Björklund, F., & Larsson, M. R. (2009). Five-factor inventories have a major general factor related to social desirability which can be reduced by framing items neutrally. *Journal of Research in Personality*, 43, 335-344.
- Becker, P. (1999). Beyond the Big Five. *Personality and Individual Differences*, 26, 511-530.
- Becker, P. (2002). The four-plus-X factor model as a framework for the description of normal and disordered personality. A pilot study. *Trierer Psychologische Berichte*, 29 (2002), 1, 1-45.
- Block, J. (1995). A contrarian view of the five-factor approach to personality description. *Psychological Bulletin*, 117, 187-215.
- Boies, K., Lee, K., Ashton, M. C., Pascal, S., & Nicol, A. A. M. (2001). The structure of the French Personality Lexicon. *European Journal of Personality*, 15, 277-295.
- Bouchard, T. J. (1994). Genes, environment, and personality. *Science*, 264, 1700-1701.
- Bouchard, T. J., Jr., & Loehlin, J. C. (2001). Genes, evolution, and personality. *Behavior Genetics*, 31, 243-273.
- Bouchard, T. J., Lykken, D. T., McGue, M., Segal, N. L. & Tellegen, A. (1990). Sources of human psychological differences: The Minnesota Study of Twins Reared Apart. *Science*, 250, 223-228.
- Cattell, R. B. (1950). *Personality: A systematic, theoretical, and factual study*. New York: McGraw-Hill.
- Cattell, R. B. (1957). *Personality and motivation structure and measurement*. New York: Harcourt, Bvrace, Jovanovich.
- Cattell, R. B. (1965). *The scientific analysis of personality*. Baltimore: Penguin Books.
- Cattell, R. B., Eber, H. W., & Tatsuoka, M. M. (1970). *Handbook for the 16 personality factor questionnaire*. Champaign, IL: IPAT.
- Costa, P. T., & McCrae, R. R. (1992a). Four ways five factors are basic. *Personality and Individual Differences*, 13, 653-665.
- Costa, P. T., & McCrae, R. R. (1992b). Reply to Eysenck. *Personality and Individual Differences*, 13, 861-865.
- Costa, P. T., & McCrae, R. R. (1992c). *Revised NEO Personality Inventory (NEO-PI-R) and NEO Five-Factor Inventory (NEO-FFI) professional manual*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.
- Costa, P. T. J. & McCrae, R. R. (1995). Solid grounds in the wetlands of personality: A reply to Block. *Psychological Bulletin*, 117, 216-220.
- DeYoung, C. G., Peterson, J. B., & Higgins, D. M. (2001). Higher-order factors of the big five predict conformity: are there neuroses of health? *Personality and Individual Differences*, 33, 533-552.
- Di Blas, L., & Forzi, M. (1999). Refining a descriptive structure of personality attributes in the Italian language: The abridged Big Three circumplex structure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76, 451-481.
- Digman, J. M. (1990). Personality structure: Emergence of the five-factor model. *Annual Review of Psychology*, 41, 417-440.
- Digman, J. M. (1997). Higher-order factors of the Big Five. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 1246-1256.
- Eysenck, H. J. (1947). *Dimensions of personality*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Eysenck, H. J. (1952). *The scientific study of personality*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Eysenck, H. J. (1970). *The structure of human personality* (3rd ed.). London: Methuen.
- Eysenck, H. J. (1986). Models and paradigms in personality research. In A. Angleitner, A. Furnham, & G. Van Heck (Eds.), *Personality psychology in Europe: Vol. 2. Current trends and controversies* (pp. 213-223). Lisse, The Netherlands: Swets & Zeitlinger.

- Eysenck, H. J. (1991). Dimensions of personality: 16, 5, or 3? - Criteria for a taxonomic paradigm. *Personality and Individual Differences*, 12, 773-790.
- Eysenck, H. J. (1992). A reply to Costa and McCrae: P or A and C - the role of theory. *Personality and Individual Differences*, 13, 867-868.
- Figueredo, A. J., Vásquez, G., Brumbach, B. H., & Schneider, S. M. R. (2004). The heritability of life history strategy: The K-factor, covitality, and personality. *Social Biology*, 51, 121-143.
- Figueredo, A. J., Vásquez, G., Brumbach, B. H., & Schneider, S. M. R. (2007). The K-factor, covitality, and personality: A psychometric test of life history theory. *Human Nature*, 18, 47-73.
- Goldberg, L. R. (1981). Language and individual differences: The search for universals in personality lexicons. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 1216-1229.
- Goldberg, L. R. (1990). An alternative "description of personality": The Big Five factor structure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 1216-1229.
- Goldberg, L. R. (1993). The structure of phenotypic personality traits. *American Psychologist*, 48, 26-34.
- Goldberg, L. R., & Rosolack, T. K. (1994). The Big Five factor structure as an integrative framework: An empirical comparison with Eysenck's P-E-N model. In C. F. Halverson, G. A. Kohnstamm & R. P. Martin (Eds.), *The developing structure of temperament and personality from infancy to adulthood* (pp. 7-35). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Goldberg, L. R., & Somer, O. (2000). The hierarchical structure of common Turkish person-descriptive adjectives. *European Journal of Personality*, 14, 497-531.
- Guilford, J. P. (1959). *Personality*. New York: McGraw-Hill.
- Hofstee, W. K. B. (2001). Intelligence and personality: Do they mix? In J. M. Collis & S. Messick (Eds.), *Intelligence and personality: Bridging the gap in theory and measurement* (pp. 43-60). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Hofstee, W. K. B. (2003). Structures of personality traits. In I. B. Weiner (Series Ed.) & T. Millon & M. J. Lerner (Vol. Eds.), *Handbook of psychology: Vol. 5. Personality and social psychology* (pp. 231-254). Hoboken, NJ: Wiley.
- Hofstee, W. K. B., Ten Berge, J. M. F., & Hendriks, A. A. J. (1998). How to score questionnaires. *Personality and Individual Differences*, 25, 897-909.
- Jang, K. L., Livesley, W. J. & Vernon, P.A. (1996). Heritability of the Big Five Personality Dimensions and their Facets: A twin Study. *Journal of Personality*, 64, 576-591
- Jang, K. L., Livesley, W. J., McCrae, R. R., Angleitner, A., & Riemann, R. (1998). Heritability of facet-level traits in a cross-cultural twin sample: Support for a hierarchical model of personality. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 1556-1565.
- John, O. P. (1990). The "Big Five" factor taxonomy: Dimensions of personality in the natural language and in questionnaires. In L. Pervin (Ed.), *Handbook of personality: Theory and research* (pp. 66-100). New York: Guilford Press.
- John, O. P., & Srivastava, S. (1999). The Big Five trait taxonomy: History, measurement, and theoretical perspectives. In L. A. Pervin & O. P. John (Eds.), *Handbook of personality: Theory and research* (2nd ed., pp. 102-138). New York: Guilford Press.
- John, O. P., Angleitner, A., & Ostendorf, F. (1988). The lexical approach to personality: A historical review of trait taxonomic research. *European Journal of Personality*, 2, 171-203.
- John, O. P., Donahue, E. M., & Kentle, R. L. (1991). *The Big Five Inventory-Versions 4a and 5a* (Tech. Rep.). Berkeley: Institute of Personality and Social Research, University of California.
- Lachman, M. E., Rocke, C., Rosnick, C., et al. (2008). Realism and Illusion in Americans' Temporal Views of Their Life Satisfaction Age Differences in Reconstructing the Past and Anticipating the Future. *Psychological Science*, 19, 9, 889-897.
- Markon, K. E., Krueger, R. F., & Watson, D. (2005). Delineating the Structure of Normal and Abnormal Personality: An Integrative Hierarchical Approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88(1), 139-157.
- McCrae, R. R., & Costa, P. T. (1983). Social Desirability Scales: More Substance than Style. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 51, 882-888.

- McCrae, R. R., & Costa, P. T. (1987). Validation of the five-factor model of personality across instruments and observers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 81-90.
- McCrae, R. R., & Costa, P. T. (1998). Personality trait structure as a human universal. *American Psychologist*, Vol. 52, No. 5, 509-516.
- Mount, M. K., Barrick, M. R., Scullen, S. M., & Rounds, J. (2005). Higher-order dimensions of the big five personality traits and the big six vocational interest types. *Personnel Psychology*, 58, 447-478.
- Musek, J. (2007). A general factor of personality: Evidence for the Big One in the five-factor model. *Journal of Research in Personality*, 41, 1213-1233.
- Musek, J. (2008). Dimenzije psihičnega blagostanja. *Anthropos*, 1-2, 139-160.
- Musek, J. (2010). Psihologija življenja. Ljubljana: Inštitut za psihologijo osebnosti.
- Musek, J. (2010). Higher-order factors of personality. Rokopis, pripravljen za tisk. University of Ljubljana.
- Norman, W. T. (1963). Toward an adequate taxonomy of personality attributes: Replicated factor structure in peer nomination personality ratings. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 66, 474- 583.
- Osgood, C. E., May, W., & Miron, M. (1975). Cross-cultural universals of affective meaning. Urbana: University of Illinois Press.
- Osgood, C. E., Suci, G. J., & Tannenbaum, P. H. (1957). The measurement of meaning. Urbana: University of Illinois Press.
- Ostendorf, F. & Angleitner, A. (1994). Psychometric properties of the German translation of the NEO Personality Inventory (NEO-PI-R). Unpublished manuscript. Landau: University of Landau.
- Rocke, C., & Lachman, M. E. (2008). Perceived Trajectories of Life Satisfaction Across Past, Present, and Future: Profiles and Correlates of Subjective Change in Young, Middle-Aged, and Older Adults. *Psychology and Aging*, 23, 4, 833-847 .
- Rushton, J. P. (1985). Differential KTheory: The sociobiology of individual and group differences. *Personality and Individual Differences*, 6, 441-452.
- Rushton, J. P. (2009). Is there a general factor of personality? Symposium paper presented at the 14th biennial conference of the international society for the study of individual differences, Evanston, Illinois, USA, July.
- Rushton, J. P., & Irwing, P. (2008). A general factor of personality (GFP) from two meta-analyses of the Big Five: Digman (1997) and Mount, Barrick, Scullen, and Rounds (2005). *Personality and Individual Differences*, 45, 679-683.
- Rushton, J. P., & Irwing, P. (2009a). A general factor of personality in the Comrey Personality Scales, the Minnesota Multiphasic Personality Inventory-2, and the Multicultural Personality Questionnaire. *Personality and Individual Differences*, 46, 437-442.
- Rushton, J. P., & Irwing, P. (2009b). A General Factor of Personality (GFP) from the Multidimensional Personality Questionnaire. *Personality and Individual Differences*, 47, 6, 571-576
- Rushton, J. P., Bons, T. A., & Hur, Y. M. (2008). The genetics and evolution of the General factor of personality. *Journal of Research in Personality*, 42 , 1173-1185.
- Rushton, J. P., Bons, T. A., Ando, J., Hur, Y-M., Irwing, P., Vernon, P. A., Petrides, K. V., & Barbaranelli, C. (2009). A general factor of personality from multitrait-multimethod data and cross-national twins. *Twin Research and Human Genetics*, 12, 356-365.
- Ryff, C., Almeida, D. M., Ayanian, J. S., Carr, D. S., Cleary, P. D., Coe, C., Davidson, R., Krueger, F., Lachman, M. E., Marks, N. F., Mroczek, D. K., Seeman, T., Mailick Seltzer, M., Singer, B. H., Sloan, R. P., Tun, P. A., Weinstein, M. and Williams, D. (2007). Midlife Development in the United States (MIDUS II), 2004-2006 [Computer file]. ICPSR04652-v1. Ann Arbor, MI: Inter-university Consortium for Political and Social Research [distributor], 2007-03-22. doi:10.3886/ICPSR04652
- Saucier, G. (2009). What Are the Most Important Dimensions of Personality? Evidence from Studies of Descriptors in Diverse Languages. *Social and Personality Psychology Compass*, 3, 4, 620 - 637.

- Saucier, G., & Goldberg, L. R. (2003). The structure of personality attributes. In M. R. Barrick & A. M. Ryan (Eds.), *Personality and work* (pp. 1-29). San Francisco: Jossey-Bass.
- Saucier, G., Georgiades, S., Tsaousis, I., & Goldberg, L. R. (2005). The Factor Structure of Greek Personality Adjectives. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 88, No. 5, 856-875.
- Schmitt, D. P., Allik, J., McCrae, R. R., Benet-Martinez, V. et al. (2007). The geographic distribution of big five personality traits: patterns and profiles of human self-description across 56 nations. *Journal of cross-cultural psychology*, 38, 2, 173-212.
- Schermer, J. A., & Vernon, P. A. (2010). The correlation between general intelligence (g), a general factor of personality (GFP), and social desirability. *Personality and Individual Differences*, 48, 187-189.
- Spearman, C. (1904). "General intelligence," objectively determined and measured. *American Journal of Psychology*, 15, 201-293.
- Spearman, C. (1923). *The Nature of "Intelligence" and the Principles of Cognition*. 2nd ed. London: Macmillan.
- Spearman, C. (1927). *The Abilities of Man*. London: Macmillan.
- Stankov, L. (2005). g Factor. Issues of design and interpretation. In O. Wilhelm & R. W. Engle (Eds.), *Handbook of understanding and measuring intelligence* (pp. 279-293). Thousand Oaks, Ca., London, New Delhi: Sage Publications.
- Veselka, L., Schermer, J. A., Petrides, K. V., & Vernon, P. A. (2009). Evidence for a heritable general factor of personality in two studies. *Twin Research and Human Genetics*, 12(3), 254-260.
- Webb, E. (1915). Character and intelligence. *British Journal of Psychology Monographs*, 1(3), 1-99.
- Wiggins, J. S. (1979). A psychological taxonomy of trait-descriptive terms: The interpersonal domain. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37, 395-412.
- Wiggins, J. S., & Trapnell, P. D. (1996). A dyadic-interactional perspective on the five-factor model. In J. S. Wiggins (Ed.), *The five-factor model of personality. Theoretical perspectives* (pp. 88-162). New York: Guilford.
- Wilson, O. (1975). *Sociobiology*. Cambridge: Harvard University Press.